

De Raaf (corvus corax): Van godenvogel tot schobbejak

De vogel die de oude Germanen het meest vereerden is schaars geworden. Niet alleen de Germanen maar ook andere culturen vereerden de Raaf. Voor de Germanen was er slechts een beperkt aantal goden dat telde. Thor en Wodan (Odin) waren de belangrijkste. Op hun tochten door het godenrijk werden die steevast begeleid door dieren: door de wolven Geri en Freki en de raven Huginn en Muninn. De laatste waren de goddelijke boodschappers. Wodan was aanvankelijk de verpersoonlijking van de storm en was feitelijk een natuurgeest. Later veranderde dat beeld en kreeg hij steeds meer een goddelijk karakter. Daardoor steeg ook de Raaf in aanzien. In verschillende streken van Europa en Azië wordt aanhoudend krassen van de Raaf nog steeds gehoord als voorbode van naderende storm. In de gedachtewereld van de Germanen zaten Huginn en Muninn op Wodan's schouders en vertelden hem wat de mensen (mis-)deden.

In Griekse verhalen duikt dat beeld ook regelmatig op. De Griekse god Apollo had een Raaf als begeleider en werd, ondermeer door het orakel van Delphi, god der voorspellers. Zo kreeg ook hier de Raaf iets onbetwistbaar goddelijks. Helios, de zonnegod, had altijd een Raaf als gezelschap. De moeder van Aesklepios, de god der geneeskunst, heette Koronis. Naar haar heet de Zwarte Kraai nog immer *corvus corone*. Koronis leidde een losbandig liefdesleven en schonk haar gunsten niet slechts aan Apollo maar ook aan de god Ischys. De Raaf van Apollo, die geen geheim kon bewaren, lichtte zijn baas daarover in. Apollo werd zo boos op zijn dierlijke metgezel, die deze affaire niet had weten te verijdelen, dat hij hem veranderde van een sneeuwwitte in de zwarte vogel die hij nu is. Ook het klassieke Rome had een ravenverering. Keizer Augustus had een voorliefde voor sprekende vogels en de Raaf is een nabootstalent zonder weerga. De antieken dichtten de Raaf toe regen te kunnen voorspellen en land te ontdekken. Profeet Elia, autoriteit als regenvoorspeller, werd steevast begeleid door Raven. Toen de zondvloed over zijn hoogtepunt was liet Noach een Raaf los om droogvallend land te ontdekken!

Europa zuchtte in de negende en tiende eeuw onder de gesel van stropende Noormannen. Tijdens hun tochten namen ze Raven mee als 'navigatiemiddel' en er wordt verondersteld dat die zo ook op IJsland zijn beland. In Vikingenland werd de Raaf ook als voorspeller gezien. Een

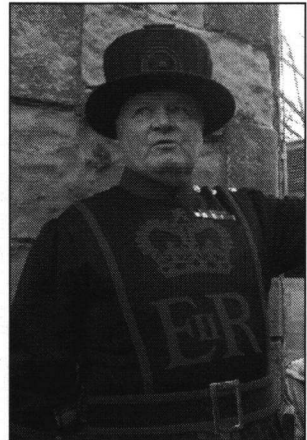
berucht koning, Olaf Tryggvason, droeg de bijnaam 'Ravenpoot'. Hij keek naar de Ravenpoot om daaruit conclusies te trekken voor zijn strooptochten. Stond zijn Raaf op de linkerpoot, dan was dat een slecht vooruitzicht. Stond het dier daarentegen op rechts dan kon er niks mis gaan.

Met het christendom dat vaste voet kreeg in Europa daalde de status van de Raaf tot ver onder het nulpunt. De Raaf werd gezien als heidens en verzeilde met verschillende andere vogels als Koekoek en uilen in de verdomhoek. Omdat de Raaf bij het vergaren van de dagelijkse kost niet erg kieskeurig is, werd dat door de bekeerders als iets zeer slechts betiteld. Het zwartmaken van deze vogel kon nauwelijks donkerder! In de verlichte Middeleeuwen was de galg in gebruik als executiemiddel en waar lijken waren was ook de Raaf. Op Middeleeuwse afbeeldingen, waarop galgen zijn weergegeven, staan ook stevast Raven. De ooit zo heilige vogel van de Germanen werd object van afschuw. In het Duitse taalgebied verdween de naam Rabe zelfs om plaats te maken voor die van Schinder's Nachtigall. Schinder was een oud begrip voor duivel en zo werd de Raaf overduidelijk gepositioneerd. Zeker niet toevallig werden schurken en andere wetsovertreders in oudere literatuur met ravenzwarte haren getypeerd.

Imperium overleeft

Ondanks alle narigheid die hem overkwam was het de Raaf die, volgens overlevering, de eer toekwam het Britse rijk overeind te hebben gehouden, zelfs tijdens de moeilijkste dagen van de Tweede Wereldoorlog. Behalve als opslag van de Britse kroonjuwelen is de Londense Tower beroemd om zijn Raven. Een speciale Raven Master verzorgt ze en verklaart het publiek de aanwezigheid van die dieren. Als alle Raven de Tower zouden verlaten, zouden zowel het gebouw als het Imperium instorten. Dat verhaal dateert uit het jaar 1078 toen de toenmalige vesting nog open en bloot in het landschap lag.

Het garnizoen in de Tower stortte zijn afval *Beefeater* en Raven Master afval simpelweg over de muren tot groot plezier van de Raven, die daar kwamen 'snacken'. Van die Raven nam niemand

Derrick en zes Raven houden het Engelse imperium overeind

notie. Op een morgen, tijdens de regering van Karel II, probeerden tegenstanders het kasteel bij verrassing in te nemen. De vijand was al dicht genaderd zonder door de bezetters te zijn opgemerkt. Toen de Raven ineens luid scheldend opstegen, keek er iemand naar beneden en zo werd de aanval nog net op tijd afgeslagen. Sinds die tijd hoorden de Raven op de Tower. Bij parlamentsbesluit kreeg elke Raaf voortaan wekelijks drie shilling om daarvoor een behoorlijke maaltijd te krijgen.

Dat werkte als een magneet en steeds meer Raven vonden de Tower. De koninklijke astronoom deed zijn beklag, omdat hij in zijn werk werd gestoord door de Raven. Omdat astronomen op vorstelijke hoven zo'n belangrijke plaats innamen greep Karel II persoonlijk in. Per decreet werd het aantal begunstigde Towerraven voortaan op zes vastgesteld. Slechts die kregen een betaalde vrijplaats.

Tijdens de hevige Duitse bombardementen op Londen in de Tweede Wereldoorlog verdwenen de Raven op één enkele na. Engelsen zagen daarin een voorteken dat hun land op wankelen stond. Maar Raaf James overleefde alle rampspoed en kreeg gezelschap van vijf nieuwe Raven. Het enige dat de vogels niet is vergund is wegvliegen, vandaar dat de oppasser de grote slagpennen van de koninklijke Raven regelmatig inkort. Het is wel duidelijk dat de Raven, als ze daartoe de kans krijgen, druk Londen liefst voor een iets rustiger omgeving verruilen. De Raven Master is regelmatig met de dieren bezig, waarbij hij zijn handen in stevige leren handschoenen hult, want een Ravensnavel blijkt groot, sterk en pijnlijk! Maar je moet er iets voor over hebben, want wie kan vandaag een koninkrijk bij elkaar houden voor de somma van 18 shilling per week?

De vliegende Raaf is onmiskenbaar met de waaiervormige staart en een vleugelspanwijdte van 1.20 meter foto C. van Deursen

Waar de Raaf zich heeft gevestigd is hij standvogel, maar hij kan grote afstanden afleggen, zeker wanneer 's winters schraalhans keukenmeester is. Raven kunnen een respectabele leeftijd bereiken, tot wel zestig jaar in gevangenschap. Van vrij levende Raven is dat moeilijker te bepalen, maar er is wel een schatting te maken. Bepaalde horstplaatsen die vrijwel zeker door hetzelfde broedpaar worden gebruikt zijn indicatief. Er zijn bezette horsten bekend die 40 tot 45 jaar door een en hetzelfde stel werden gebruikt.

Hoe groter het aantal volwassen Raven in een bepaald gebied wordt, des te lager wordt het broedsucces. In oostelijk Duitsland, noordelijk van de lijn Maagdenburg - Frankfurt aan de Oder was de Raaf tot begin jaren zeventig schaars. Daarna begon het aantal op te lopen. Door open DDR-vuilstortplaatsen nam de sterfte onder de Raaf af en ook verminderd afschot werkte in hun voordeel. De wintergroepen Raven stegen sterk en er werden waarnemingen gedaan van wel 300 dieren tegelijk. Dat kon niet goed gaan. Tot het moment dat de Raaf aan zijn opmars begon was de gemiddelde jaarlijkse opbrengst per Ravenpaar 2,5 jong. Acht jaar later was dat gedaald tot minder dan één jong! Waar andere dieren proberen nieuwe leefruimte te vinden als hun aantal toeneemt daar blijkt de Raaf erg honkvast te zijn.

Vervolgd en binnengehaald

Het ging in grote delen van Europa heel lang slecht met de Raaf. In Zwitserland blijkt de soort vrijwel verdwenen. Hetzelfde geldt voor Frankrijk en ook in Spanje lijdt de Raaf nog steeds onder jachtdruk. Bij onze oosterburen was dat ook lang het geval, maar dankzij vogelbeschermers en een veranderende houding in het denken over natuur en ecosystemen, kreeg de Raaf nieuwe kansen.

Zijn spijskaart blijkt verrassend veelzijdig. Waar de Raaf opnieuw zijn intrede doet, wijken de Kauwen uit, omdat de Raaf zich tegenover zijn familieleden als een roofvogel gedraagt! Hij weegt met 1250 gram ongeveer het dubbele van zijn familielid de Zwarte kraai. Alles tussen kevers en Haas is van zijn gading. Ook aas versmaadt hij niet. Op de Veluwe schijnt hij bij uitstek te azen op plekken, waar geschoten wild ontweid, dat wil zeggen van ingewanden en maag, wordt ontdaan.

De kans op het zien van een Raaf in volle glorie is nog steeds het grootst op de Veluwe en de Utrechtse heuvelrug. De vogels die daar rondvliegen zijn nazaten van vrijgelaten vogels, een herintroductie die geslaagd mag worden genoemd. De Raaf kon het in Nederland niet bolwerken. Zijn verdwijnen was puur mensenwerk. Ooit was de Raaf in Nederland algemeen. Rond de vorige eeuwwisseling kwam de soort nog in heel Nederland als - schaarse - broedvogel voor, uitgezonderd in Zeeland. Overal

waar oude en hoge loofbomen stonden, broedde hij, zowel in droog terrein als in het drasse hart van Holland. Daar hield de soort het zelfs tot in de twintiger jaren vol. Het laatste broedpaar waagde in die periode nog een kans in Millingen aan de Rijn. Dat was in 1927. Het laatste paar dat zich in Nederland vertoonde, maar er overigens niet broedde, werd in 1948 in het Limburgse waargenomen. Toen was het ravenzwarte verhaal ten einde en was alweer een soort uit de vaderlandse avifauna afgevoerd, door toedoen van het schuttersgilde.

In 1966 werd, financieel ondersteund door het Wereld Natuur Fonds, de herintroductie van de Raaf in Nederland voorbereid. In de jaren zestig en zeventig kwamen verschillende jonge Raven uit Duitsland in ons land aan. Er werden tientallen jongen geïmporteerd. Na het uitzetten werden die nog een tijdlang bijgevoerd. Het voedsel bleek voor sommige Raven op de Veluwe uitsluitend uit verkeersslachtoffers te bestaan. Naast resten van ontweide herten en zwijnen stonden nageboorten van schapen ook hoog op de menukaart. Bovendien aten ze ook mee op voerplekken voor wild.

De jonge vogels kwamen uit Sleeswijk-Holstein en de voormalige DDR. Een deel ervan werd uitgewend en kon naar eigen verkiezing een plaats in de vrije natuur innemen. Andere vogels werden tot broedparen gekoppeld en in grote volièren geplaatst om kweekprogramma's te starten. De herintroductie vond aanvankelijk alleen in Utrecht, Gelderland en Drenthe plaats. Naderhand kwam daar Noord-Holland en Groningen bij. De in kooien uitgebroede Raven werden losgelaten in de buurt, waarbij de oudervogels in de kooi, hun jongen toch nog een tijdlang bleven voeren.

Eind jaren zeventig verleende Gemeentewaterleidingen medewerking aan dat project van het Rijksinstituut voor natuurbeheer om de Raaf te herintroduceren. In de duinen bij Vogelenzang kwam een vliegkooi te staan. Het Ravenpaar in de AWD broedde meermaals succesvol en in 1979 werd het eerste succesvolle broedgeval in Noordwijkerhout vastgesteld. Helaas werd de nestboom daar in 1980 omgezaagd. In zowel 1980 als 1981 zijn nog geregeld Raven in de duinen en op het strand waargenomen, maar tot territoriale vestiging kwam het niet. In het Kraansvlak waren enkele dieren nog wel een jaar kind aan huis.

In 1983 werd, na poging tot brandstichting, besloten de Raven terug te geven aan het RIN en verdween ook de kooi. In de duinen werden voornamelijk dode wilde konijnen gegeten en kadavers op het strand. Helaas waren niet alle (jagende?) Noord-Hollanders en Zuid-Hollanders met die terugkeer van de Raaf ingenomen. Zo verdwenen ze uit Zuid-Kennemerland, vermoedelijk door illegale afschot. Het allerlaatste exemplaar verbleef nog enige tijd op het toenmalige Hoogoventerrein.

Herintroductie toch geslaagd

In 1976 kwamen, voor het eerst sinds 1927, drie paren vrij vliegende Raven in Nederland tot broeden. Alleen in Gelderland, Utrecht en Noord-Holland had het uitzetten duidelijk succes. In 1979 broedden in Gelderland op de ZO-Veluwe drie paren met drie, drie en twee jongen. Op de ZW-Veluwe bracht een stel drie jongen groot en een ander paar bouwde wel een nest, maar broedde niet. Op de Midden-Veluwe waren twee broedparen met drie en geen jongen. Een paar in Zuid-Holland, in Noordwijkerhout, (waarschijnlijk afkomstig uit Noord-Holland) bracht vier jongen groot. In totaal vlogen in 1979 18 jongen uit, een gemiddelde van twee per paar. Naast deze in de vrije wildbaan geboren dieren werden in Leersum (het toenmalige RIN) en in Hoogezand elk nog twee in vliegkooien geboren vogels uitgezet.

Nu de herintroductie van de Raaf succesvol is voltooid, en er een stabiele populatie is gevormd, zal het zien van een Raaf in onze contreien vermoedelijk toch wel een buitenkans blijven. Een tendens voor een behoorlijke westwaartse uitbreiding lijkt er niet in te zitten. In 2010 broedden in de Oostvaardersplassen voor het eerst Raven.

C. van Deursen